

ХУЛИГАНСКИТЕ ПРОЯВИ И СВОБОДАТА НА ИЗРАЗЯВАНЕ НА МНЕНИЕ

Гл. ас. д-р Петя Йосифова
Юридически факултет към ПУ „Паисий Хилендарски“

HOOLIGANISM AND FREEDOM OF EXPRESSION

Ch. Assistant Petya Yosifova, PhD
Faculty of Law at the University of Plovdiv “Paisii Hilendarski”

Резюме: Докладът представя различни форми на непристойни прояви, които според българското законодателство могат да се квалифицират в някои хипотези като престъплението хулиганство, а в други – като административно нарушение. Обръща се внимание на зачестилите случаи на оскърбително отношение към паметници с културна и/или историческа стойност. В тази връзка е разгледана практиката на ЕСПЧ по отношение на правото на свобода на изразяване на мнение, която поставя въпроса за границите на държавна намеса при неговото упражняване.

Ключови думи: *хулиганство, наказателно право, свобода на изразяване, ЕСПЧ*

Summary: The report presents various forms of indecent acts, which according to the Bulgarian legislation can be qualified in some cases as the crime of hooliganism, and in others - as an administrative violation. Attention is drawn to the frequent cases of abusive treatment of monuments of cultural and / or historical value. In this regard, the case law of the ECtHR with regard to the right to freedom of expression, which raises the question of the limits of state interference in its exercise, is examined.

Key words: *hooliganism, criminal law, freedom of expression, ECtHR*

Doi: <https://doi.org/10.36997/PPDD2022.291>

Въведение

Във връзка със зачестилите случаи на посегателства върху паметници на културата, интерес представлява въпросът за границите на държавна намеса при упражняване на правото на свободно изразяване по смисъла на чл. 10 от Европейската конвенция за защита

правата на човека (ЕКЗПЧ). Всяко едно от посегателствата върху паметници на културата представлява съзнателно оскверняване на вложената в монумента идея с историческа или културна стойност. В същото време през последните десетилетия се наблюдава отстъпление от идеята, че подобно поведение представлява престъпление (хулиганство по чл. 325 НК) или най-малкото административно нарушение (чл. 2, ал. 1 УБДХ). За сметка на това се дава преимуществено значение на свободата на изразяване на мнението и публично излагане на гражданска позиция по обществено важен въпрос, което намира отражение и в дейността на правораздавателните органи у нас.

Изложение

Известно е, че свободата на изразяване не е абсолютно право и може да бъде ограничавана, когато тя нарушава правата на друг индивид или утвърдени обществени ценности. В подобни ситуации държавата може законно да ограничи или накаже слово, което причинява вреда другиму. Примери за това са нарушаването на чужд личен живот, клеветата, обидата, езикът на омразата, увреждането на обществения ред или националната сигурност, разкриването на класифицирана информация и търговски тайни или пък нарушаването на авторското право. По повод границите на държавна намеса при упражняване на това право Съдът в Страсбург неведнъж застъпва тезата, че предвидените в чл. 10, §2 ограничения следва да се тълкуват стеснително и да са пропорционални на преследваната легитимна цел. При определянето на защита по чл. 10 ЕКЗПЧ е необходимо да се отчита осъществена ли е намеса в правото на свободно изразяване на мнение по смисъла на §1 на чл. 10 ЕКЗПЧ. За целта се прилагат следните няколко критерия¹:

1) Първият критерий касае законоустановеността на предвидената мярка. Този белег се отнася до правното основание, предвидено в националното законодателство, за ограничаване на съответното право на свободно изразяване на мнението.

2) Вторият критерий се отнася за легитимността на целта на ограничението, като същата следва да е ясно регламентирана от зако-

¹ О'Бойл, Х. Право на Европейската конвенция за правата на човека. Сиела, 2015, с. 735-778.

на. В текста на параграф втори на чл. 10 ЕКЗПЧ са предвидени общо девет легитимни цели: защита на националната сигурност; защита на териториалната цялост; защита на обществената сигурност; предотвратяване на безредици или престъпления; защита на здравето; защита на морала; защита на репутацията или на правата на другите; предотвратяване на изтичане на секретна информация; поддържане на авторитета и безпристрастността на правосъдието.

3) Третият критерий се отнася до проверка за справедливия баланс между избрано средство за постигане на легитимната цел и степента на вреда върху правото на изразяване на мнение².

Във връзка с посегателствата върху паметници (поставяне на надписи със спрей, боя или по друг начин) ЕСПЧ също вече е имал повод да се произнесе³. Той застъпва становището за разширително тълкуване на обхвата на правото на свободно изразяване на мнение. Това предполага, че се предоставя широкообхватна защита дори в случаите на поставяне на надписи или боя върху обществени културни паметници като форма на изразяване на мнение.

В друго свое решение ЕСПЧ констатира, че лицата, които упражняват това свое право, могат да избират средството, свободни от държавна намеса, което смятат за най-ефективно, за достигане до възможно най-широка публика⁴. От анализа на практиката на ЕСПЧ е видно, че различните форми на изразяване включват разпространяване на листовки, сатирично куклено шоу, осмиващо политици⁵ и др. Същественото обаче не е непременно съдържанието на идеите, зачитавани от лицата или гражданските общества, а формите на разпространяване на тези идеи⁶.

У нас в по-старата съдебна практика подобни посегателства върху паметници с културна и/или историческа стойност са квалифицирани като хулиганска престъпна проява по чл. 325 НК, а в определени хипотези – като административно нарушение по чл. 2, ал. 1 от Указа за борба с дребно хулиганство. В синхрон с практиката на Европейския съд по правата на човека в по-ново време ВКС също застъпва становище за разширително тълкуване на обхвата на правото на сво-

² Вж. например Roemen and Schmit v Luxemburg 2003-IV.

³ Ханджийски срещу България.

⁴ Women on Waves and Others v Portugal hudoc, 2009.

⁵ Alves da Silva v Portugal hudoc, 2009.

⁶ Women on Waves and Others v Portugal hudoc, 2009.

бодно изразяване на мнение и формите на изразяване⁷. В един от разглежданите от ВКС казуси се обръща внимание, при задълбочен анализ на фактите от предмета на доказване, че поставянето на надписи върху Паметника на Съветската армия „не уврежда целостта на паметника и е отстранимо, поради което действията на подсъдимия не изискват като необходима намеса налагане на административно наказание по реда на чл. 78а от НК, респективно не могат да бъдат квалифицирани като хулиганство по чл. 325 от НК, включително и по смисъла на УБДХ. С поставянето на надписите не е извършено посегателство върху идейното послание на паметника, доколкото той е използван като средство за изразяване на мнение, с цел съдържанието на изразеното послание да достигне до по-широк кръг от хора, а не за да се засегне самият паметник като носител на идеи и послания, за които ЕСПЧ отчита, че също представляват важни съображения при преценката за пропорционалността на извършената намеса“⁸. ВКС определя поставянето на надпис като аналогичен вид действия по оскверняване на паметника, без да водят до неговото увреждане, и „същите следва да бъдат преценявани през призмата на посланието, което се съдържа в действието и мотивите на извършителя, като се съпоставят със социалното значение на засегнатия паметник и идеите, които символизира, поради което е допустимо да попаднат под защитата на чл. 10 от Конвенцията като форма на свободно изразяване на мнение“⁹.

В своя съдебен акт ВКС се е позовал на решения на ЕСПЧ със сходен предмет от въпроси, свързани със засягане на обществен паметник, а именно: Решението на ЕСПЧ „Ханджийски срещу България“, с което е прието нарушение по чл. 10 от Конвенцията по повод санкциониране чрез налагане на административно наказание по УБДХ и делото М. Вурал срещу Турция, (CASE OF MURAT VURAL v. TURKEY).

Интерес представлява и един друг случай от компетентността на СГС. По сходен казус в качество на въззивна инстанция той е постановил своя съдебен акт въз основа на анализ на доказателствената съвкупност, като е признал за виновни подсъдимите. Същите действат при условията на съизвършители, осъществявайки непристойни

⁷ Решение №73 от 26.07.2021 г. на ВКС по н. д. № 259/2021 г., III н. о.

⁸ Пак там.

⁹ Пак там.

действия, изразяващи се в грубо нарушаване на обществения ред и изразяващи явно неуважение към обществото, като са изписали думите: „КОЙ? БКП–ПОЗОР! КОЙ!“ и са боядисали с цветни спрейове паметник скулптура, попадащ в обхвата на територия с културно-историческо наследство, съгласно § 12, ал. 1 от ПЗР на Закона за културното наследство“¹⁰.

Изрично СГС се мотивира и защо не споделя доводите на първоинстанционния съд, че процесното деяние не е общественонеопасно, позовавайки се на константната съдебна практика на ВС и ВКС, че хулиганството може да бъде осъществено чрез множество и различни действия. Нещо повече, съдът казва: „няма спор, че не се допуска произволното боядисване на паметници, скулптури и други обекти, разположени на общодостъпни места“¹¹. СГС приема, че с действията си подсъдимите лица са осъществили „явна демонстрация на незачитане и неуважение спрямо недвижимото културно наследство, което е част от обществено значимите и защитими обекти, независимо чия собственост е и какво символизира. Дори и да се приеме, че действията на двамата обвиняеми не са довели до повреждане на имущество, то поведението им категорично е несъвместимо с морала“¹².

Въззивният съд отхвърля становището на защита, че в процесния случай се касае за упражняване на правото на изразяване на мнение, което несъмнено е гарантирано от Конституцията на Република България и международните стандарти в областта на правата на човека със следните мотиви. На първо място съдът подчертава времето на извършване на престъплението, а именно – в „тъмната част на деценонощието“, което от своя страна обосновава извод, че подсъдимите разчитат на безлюдността на местопрестъплението. След извършване на деянието си същите са напуснали бързо местопрестъплението, опитвайки се да се укрият от органите на реда, като не само не са останали на място, за да отстояват и защитават извършеното от тях, а напротив – дейците се дистанцират от извършеното и се опитват да прикрият участието си в него. Тези обстоятелства, преценявани в съвкупност, са довели решаващия орган до вътрешното убеждение, че действията на подсъдимите „далеч не са били израз и проява на личната им позиция. Ако това твърдение беше вярно, действията на

¹⁰ Решение №882 от 31.07.2015 г. на СГС по в. а. н. д. №5398/2014 г.

¹¹ Пак там.

¹² Пак там.

обвиняемите нямаше да бъдат прикрити и тайни.¹³ Съдът подчертава, че не избраното средството, респективно формата на изразяване, е решаващият въпрос за правилната преценка относно упражняване правото на свобода на изразяване, а начинът на осъществяване на това право, което освен гарантирано от чл. 10 ЕКЗПЧ, то е и конституционно установено в разпоредбата на чл. 39 КРБ. В процесния случай лицата са действали прикрито, тайно, конспиративно, през нощта, което сочи на наличието на хулигански мотив – намерение да се скандализира обществото, а не стремеж да бъде изразено мнение по определен въпрос, което би било една достойна за уважение постъпка, защитима от правото¹⁴.

Нещо повече, в своето решение СГС изрично подчертава, че „цитираната от СРС и защитата на обвиняемите съдебна практика на ЕСПЧ е неприложима в случая. Разгледаните от ЕСПЧ случаи разкриват съществени отлики с настоящия. Вярно е, че чл. 10, §1 от ЕКЗПЧОС гарантира на гражданите право да отстояват своето мнение. Предполага се обаче че това „отстояване“ трябва да бъде явно и неприкрито, а не както е в случая – тайно, конспиративно. Отстояването на една позиция следва да става честно и открито, а не с бягство при вида на органите на реда, както са постъпили в случая двамата обвиняеми.

Заклучение

Предвид разгледаната по-горе съдебна практика застъпвам тезата, че въпреки практиката на ЕСПЧ като интегрална част от националното ни законодателство, следва много внимателно да се преценява фактическата обстановка за всеки конкретен случай. В определени хипотези може да се стигне до неоснователен отказ да се образува наказателно производство или образуваното такова да бъде прекратено на основание чл. 24, ал. 1, т. 1 НПК само на формално основание, че се касае за свободно изразяване на мнение. Затова е необходимо компетентният орган в хода на извършената проверка да събере достатъчно материали, които да обосновават липсата на съставомерност на посегателството, както и да изложи подробни мотиви за взетото

¹³ Решение №882 от 31.07.2015 г. на СГС по в. а. н. д. №5398/2014 г.

¹⁴ Пак там.

решение¹⁵. В противен случай може да се стигне до порочна практика от страна на правоприлагащите органи.

Използвана литература:

1. Хаджийска, А. Съдебните актове в наказателния процес. Сиела, 2019.

(Hadzhiyska, A. Sydebnite aktove v nakazatelniq process. Siela, 2019)

2. О'Бойл, Х. Право на Европейската конвенция за правата на човека. Сиела, 2015.

(O' Boil, H. Pravo na evropeiskata konvencia za pravata na choveka, Siela, 2015)

За контакти:

Гл. асистент д-р Петя Йосифова

Юридически факултет към ПУ „Паисий Хилендарски

E-mail: petya.yosiffova@gmail.com

¹⁵ Хаджийска, А. Съдебните актове в наказателния процес. Сиела, 2019, с. 203-207.